Kovács Dániel László

Vázlat Sigray Károly és Széchényi Ferenc somogyi főispánok tevékenységének megítéléséhez

Abstract: An Outline for Assessing the Activities of Károly Sigray and Ferenc Széchényi as Lord Lieutenants of Somogy County. By the turn of the eighteenth and nineteenth centuries, the duties of the lord lieutenant had become highly diverse. As the head of internal administration, his most important task was to ensure the smooth functioning of county assemblies and courts. In practice, however, the lord lieutenant generally played only an organising role in the execution of specific tasks, while the actual conduct of affairs was entrusted to the county office-holders or to committees appointed by the county assembly. Often absent from the county, lord lieutenants left internal administration to the counties through instructions of varying detail, intervening "from above" only when circumstances made it necessary. The extent of such intervention also depended on the personality of the office-holder.

The present study seeks to explore how the personal habitus and administrative practice of Károly Sigray and Ferenc Széchényi shaped the actual functioning and decision-making mechanisms of Somogy county at the turn of the eighteenth and nineteenth centuries. It asks whether collegial or gubernatorial attitudes proved stronger in their conduct of office, and which phenomena challenged the authority of the lord lieutenant during the period.

Keywords: county elite; public sphere; social history; local self-government; estate-based society

A főispáni feladatok a 18–19. század fordulójára rendkívül sokrétűvé váltak – erről tanúskodik Mária Terézia 1768-as utasításcsomagja is, amelyben az uralkodónő világosan körülírta a méltósággal járó kötelezettségeket.[1] A belső igazgatás fejeként a vármegyei közgyűlések és törvényszékek zavartalan működése volt a tisztség legfontosabb feladata, de emellett a vallásgyakorlás, az oktatásügy, a népesség- és az adónyilvántartás, az utak és a hidak felügyelete, a levéltárak rendezése, a tömlöcök fenntartása, valamint az árvák és a szegények védelme mind a főispánok hatáskörébe tartozott. Természetesen a konkrét munkák elvégzésében általában csak szervező szerep jutott a törvényhatóság

[1] Mária Terézia 1768-as főispáni utasításához lásd Csizmadia 1979: 65–85.

https://doi.org/10.17048/EKKETDIKonf.24.2.2026.119

kormányzójának, a valódi ügymenetet a tisztikarra vagy közgyűlési bizottságokra bízták. A gyakran távol lévő főispánok változó részletességű utasításaikkal a vármegyékre hagyták a belső igazgatást, „felülről" csak indokolt esetben avatkoztak bele a rendszerbe. A beavatkozás mértéke a hivatalnokok személyiségétől is függött. Jelen tanulmány célja annak vizsgálata, hogy az egyes főispánok személyes habitusa és kormányzati gyakorlata milyen mértékben befolyásolta a vármegye tényleges működését és döntéshozatali mechanizmusait.

Sigray Károly főispánsága

Sigray Károly 1716-ban született a Vas vármegyei Felsősurányban. Az édesapja, József a Rákóczi-szabadságharc idején vasi alispánként, majd a Királyi Tábla ülnökeként szolgált. A háborút követően több diétai bizottság munkájában is részt vett, mielőtt 1724-ben bárói rangot kapott. Pályafutása csúcspontját kancelláriai tanácsosként érte el. 1734-ben Somogy vármegye főispánjává is kinevezték,[2] regnálása azonban alig hat évig tartott, így címét nem sikerült örökletessé tennie, mint más főúri dinasztiáknak.

Az ifjabb Sigray Kőszegen tanult, majd 1736-ban részt vett az első országgyűlésén,[3] pályája viszont csak később indult felívelésnek. Az édesapja 1740-es halálát követően még nem őt, hanem először Patachich Sándor, majd Batthyány Károly grófot nevezték ki somogyi főispánnak. Sigray a század közepét az új uradalmi központja kiépítésével töltötte, később a Dunántúli, illetve a Hétszemélyes Tábla ülnöke lett. Főispánként atyja örökébe végül 1772-ben lépett, grófi címet pedig 1780-ban nyert.[4] A család a köznemesi világból alig egy nemzedék leforgása alatt emelkedett fel tehát az arisztokrácia legfelsőbb soraiba.

Sigray Károly személye egy tipikus hivatalnok-főispán alakját idézi. Sikeres karrierje mögött minden bizonnyal nem az apai presztízs vagy főúri nagyságrendben elenyésző méretű birtokai álltak,[5] hanem főként saját érdemei. A családi hagyományok ellenére Somogy élére érezhetően gyökértelen szereplőként került, a vármegyében fekvő Belezna sem valódi, hanem csupán zálogbirtoka volt[6] – ennek ellenére, ha csak távolról is,

[2] 1731-től gróf Nádasdy Tamás helyett a vármegye helyettes főispánjaként működött, elődje halálát követően, 1734-ben nyert végleges kinevezést. Reiszig 1914: 482–484.

[3] Erről maga a főispán emlékezett meg egy 1796-ban Somogy vármegyének írt levelében: MNL SVL IV.1.b. 753/1796. okt. 20.

[4] Nagy Iván és Kempelen Béla vonatkozó családtörténeti bejegyzésein túl l. Benczik 2007: 65–78.

[5] Az 1767-es úrbérrendezés idején a későbbi főispán Vas vármegyében Iváncot, Viszákot, Szentmártont és Szentjakabot, Győr vármegyében Gyömörőt és Kispécet, Somogyban pedig Beleznát birtokolta, összesen 81 jobbágytelket.

[6] A vármegye-monográfia szerint a Beleznay családtól az 1780-as években vette birtokba a települést, azonban Sigray már 1767-ben tulajdonosként szerepelt. Baranyai 1914: 608.

de aktívan részt vett a helyi ügyek vitelében. Főispánként munkáját lelkiismeretesen végezte, a kinevezését követően például fontos ügynek tartotta az elődei által elhanyagolt levéltár rendezését, számos szabályrendelet született regnálása alatt.[7] Attitűdje az adminisztráció irányában azonban sokkal inkább volt kormányzói, mint tiszttársi. Élve központi hatalmával először 1774-ben tartott hivatalnokválasztást a vármegyében, a következő tizenegy évben viszont saját maga töltötte be a megüresedő pozíciókat kinevezés (*surrogatio*) útján. A Kőszegről, Ivánczról, Bécsből, Budáról vagy éppen Pestről keltezett leveleiben világosan instruálta a Tallián Gábor által vezetett magisztrátusokat, a tapasztalt első alispánra bátran támaszkodhatott.

A *status quo* az 1780-as évek közepére vált tarthatatlanná, ekkor kezdte meg a jozefinista állam helyben nagyobb reformjait. A távol lévő főispán 1785 elején kelt levelében arról számolt be, hogy Szűcs Lászlót javasolta első aljegyzőnek, jóllehet tudomása volt róla, hogy Rosty Ferenc is pályázik a tisztségre, miközben a rendek Árvay Györgyöt szerették volna második aljegyzővé megválasztani. Ugyanebben a levelezésben a megüresedett kanizsai alszolgabírói hivatalra Kajdacsy Antal, Gaál Sándor és Thassy György is igényt tartott. Sigray végül Thassyt nevezte ki a posztra, de az alulmaradt Kajdacsyról sem feledkezett meg: Vajda Ádámmal és Fekete Jánossal együtt esküdti kinevezésben részesítette. A főispán továbbá Eperjessy Sámuelt főadószedővé tette, Tallián Antalt főjegyzővé emelte, miközben tudomásul vette, hogy a korábban első aljegyzői tisztségre felkért Somssich József nem kívánt semmilyen hivatalt vállalni.[8]

A viszonyok kaotikussá válása már csak a felsorolást olvasva is egyértelmű. Sigray is érzékelte a helyzet tarthatatlanságát, egy márciusi levelében megígérte, hogy május elején két fiával együtt a vármegyébe utazik, és több mint egy évtized után ismét tisztújítást tart.[9] Az országos politika eseményei azonban átírták ezeket a terveket. A meghirdetett restauráció helyett a vármegye váratlanul arról értesült, hogy II. József királyi biztossá nevezte ki Széchényi Ferencet főispáni jogkörrel.[10] A tisztikar számos tagja lemondással reagált a hírre, köztük Sigray megbízható társa, Tallián Gábor alispán is. A megüresedett hivatalokat a jozefinista kerületi rendszer már nem választással, hanem kinevezéssel töltötte be.[11]

A menesztett főispán a jozefinista centralizáció alatt nem játszott szerepet Somogy életében, azonban a vármegyerendszer 1790-es visszaállításával sok tekintetben úgy tért vissza a rendi önkormányzatiság, mintha az eltelt öt év meg sem történt volna. Sigray februárban nem újonnan kinevezett hivatalnokként, hanem mint a törvényes állapotok helyreállítója tűnt fel a törvényhatóság élén. Májusra tisztújítást hívott össze, addig pedig a biztosi rendszertől örökölt hivatalnokokat maradásra kérte. Sok tekintetben tehát ott folytatódott a kormányzása, ahol 1785 tavaszán félbeszakadt, voltak azonban

[7] A főispán kinevezését követő tevékenységéhez l. Reiszig 1914: 493–494.
[8] MNL SVL IV.1.b. 24/1785. jan. 10.
[9] MNL SVL IV.1.b. 57/1785. ápr. 7.
[10] MNL SVL IV.1.b. 1/1785. máj. 2.
[11] A lemondás ténye: MNL SVL IV.1.b. 1785. jún. 27. (iktatószám nélkül: 1785. II. kötet 1603.)

különbségek is. Első üzenetváltásaiban maga Sigray hívta fel a figyelmet idős korára és megromlott egészségére, emiatt kérte is a vármegyét, hogy ameddig lehet, nézzék el személyes jelenlétének hiányát.[12] A hivatalnok ezúttal alsószilvágyi Gaál László alispánban talált megbízható végrehajtó emberre, akivel távolléte alatt is élénk levelezést folytatott. Az évek elmúlásával a gróf érezhetően egyre kevésbé kívánt belefolyni a lokális ügyek intézésébe, a munkabírása és ereje megcsappant. 1790 májusában például a beígért tisztújítás és diétai követválasztás megtartása után egyszerűen elhagyta a megyeszékhelyt, nem várta meg a küldötti utasítások elkészültét. Az instrukciókat már csak Gaál alispán elnöklete alatt hirdették ki két héttel később.[13]

Sigray regnálását 1790-től egyre inkább a vármegyére és a tisztikarra hagyatkozó magatartás jellemezte, ami egyrészt magyarázható a rendek pozíciójának erősödésével, másrészt saját egészségének megromlásával.[14] 1795-ig mindössze kétszer vett részt személyesen a törvényhatóság közgyűlésein,[15] a megüresedett posztokra pedig levélben nevezett ki helyetteseket. Vitás esetekben rendszerint a vármegyétől érkező javaslatok alapján döntött, a törvényhatóság által javasolt személyeket emelt hivatalba.[16] Legkésőbb 1794-re a főispán közügyektől való visszavonulása is a közbeszéd tárgyává válhatott. Czindery Pál értesülése szerint Jankovich János szeptemvir ugyan kijárta az udvarnál a méltóság megszerzését, Sigrayt azonban végül nem sikerült rávenni a lemondásra.[17]

Hivatalban maradása ellenére erős cezúra lett az idősödő magisztrátus életében az évtized közepe. A makroszint eseményei hatottak le ismét a mezovilágra, ezúttal a főispán fiatalabbik fia, Jakab keveredett bele a Martinovics-féle szervezkedésbe – az ifjú a tettért az életével fizetett. A közvetlen érintettség ellenére nincs jele annak, hogy Sigray elmozdítása szóba került volna, a viselkedése azonban érezhetően megváltozott. Nem a tiszttársi, hanem a kormányzói magatartás erősödött meg ismét. E hangsúlyeltolódás

[12] MNL SVL IV.1.b. 1790. febr. 25. (iktatószám nélkül: 1790. I. kötet 30–32 és 53–55.)

[13] A Sigray 1785 előtti és 1790 utáni főispáni attitűdjében bekövetkező változásokról beszámolt: Szijártó 2006a: 133–137.

[14] A történeti kontextust tökéletesen összefoglalta Szijártó: „*1741 mellett ez a rövid periódus* […] *biztosította a legszélesebb politikai mozgásteret a magyar rendiségnek, amelynek vezető erejeként ekkor már a bene possessionati csoportja lépett fel.* […] *Nemcsak a köznemesség legnagyobb előretörése hagyta rajta a bélyegét a* [főispáni] *leveleken, hanem magától értetődő módon a főispán személyisége is. Gróf Sigray Károly mindig rohant, állandó időzavarban volt. Szemmel láthatólag a lehető legkevesebb erőfeszítéssel és a lehető legkevesebb idő ráfordításával próbált eleget tenni főispáni feladatainak. Beleznai birtoka arra feltehetően elegendő volt, hogy somogyi vonatkozású kiadásait fedezze, de nem kötötte őt a megyéhez. Leveleit legtöbbször Kőszegről keltezte, de Bécsből vagy különböző birtokairól is írt, illetve az 1790-es időszakban Budáról, ahol kezdetben az országgyűlés ülésezett. A köz- és kisgyűlésekről rendszeresen jegyzőkönyvmásolatot küldtek neki, de ez már csak az utólagos tájékoztatását szolgálhatta: az események jórészt távollétében zajlottak. A levelekből világosan látszik, hogy a főispán mintegy a lovak közé dobta a gyeplőt: a megye politikai életét nem kívánta maga irányítani. Elsősorban az alispánra hagyta saját feladatainak egy részét.*" Szijártó 2006a: 133–134.

[15] MNL SVL IV.1.b. 1792. máj. 24. és 1793. jún. 17.

[16] 1792-ben Dóczy János számvevővé kinevezését például Sigray „*ezen Nemes Vármegyének kívánságát [a] szándékommal és igyekezetemmel mindenképp megegyezve*" találta. MNL SVL IV.1.b. 31/1792. márc. 12.

[17] Az információrészletet tartalmazó levelet közölte: H. Balázs 1967: 372–374.

mögött nem túl elrugaszkodott a családon belül történt és óvatosságra okot adó eseményeket sejteni. Míg Szijártó István korábban úgy fogalmazott, hogy a rendek előretörésével a gróf „*a lovak közé dobta a gyeplőt*”,[18] addig 1795 után a hivatalnok megkísérelte visszavenni az irányítást.

1796 elején Gaál László alispán távollétében[19] helyettese, Czindery Pál előzetes főispáni engedély nélkül hívott össze közgyűlést, ami felbolygatta az addig békés kapcsolatokat a törvényhatóság és annak kormányzója között. A lépés a törvényekkel és a szokásokkal ütközött, ráadásul további konfliktust okozott, hogy a rendek maguk kezdtek el javaslatokat benyújtani a megüresedett főjegyzői posztra.[20] Míg 1790-ben Sigray egy nagyon hasonló szituációban tárgyalásokba bocsátkozott a rendekkel,[21] ezúttal nem ez történt. A magisztrátus egyenesen megdorgálta a magát önállósító Czinderyt, miközben különösen sérelmezte, hogy a rendek meg akarták neki mondani, ki kerüljön egy olyan hivatalba, amelynek a betöltése kizárólag a főispán privilégiuma volt. 1796-ra a főispán és a rendek közötti együttműködés látványosan átalakult.

A gróf sértettségét különösen jól mutatta, hogy a törvényhatóság első főjegyzőjelöltjét egyszerűen alkalmatlannak találta. Indokai érthetőek voltak, de korábbi attitűdjéhez képest mégiscsak idegenül hatottak. Ifjabb Festetics Lajos szembajára hivatkozott, emellett pedig kiemelte, hogy a jelölt Czindery alispán sógora volt, ez az atyafiúi kapcsolat ezúttal inkább korlátozó tényezőnek bizonyult, semmint előnynek.[22] Sigray végül a törvényhatóság által javasolt öt személyből négyet elvetett, és a listán csak legutolsóként szereplő edvi Illés Ferencet tette meg főjegyzővé.[23] Az aladószedőségre jelentkező Szalay György esetében hasonlóan járt el, miután Vlassics Antal személyesen látogatta meg, és nem a vármegyén keresztül propagálta magát, inkább őt találta alkalmasnak a főispán.[24]

Míg az év elején a vármegye „önkritikát” gyakorolt, és meghunyászkodott a főhatalom előtt, októberben ismét felszínre törtek a szunyadó konfliktusok. Az országgyűlésre készülve ezúttal a gróf javasolt alkalmas jelölteket diétai követnek, a rendek azonban félresöpörték a kandidáltakat, és miután Czindery egy erélyes beszédet tartott, az önjáró másodalispánt választották meg az összehívott megyegyűlésen küldöttnek. Czindery Pozsonyba küldése nemcsak Sigray szándékával ment szembe, hanem a bécsi udvar rosszallását is kiváltotta. Az események végül a hivatalnok diétai szerepléstől való

[18] Szijártó 2006a: 134.

[19] Gaál László első alispán Pesten volt a vármegye szolgálatában törvényes kiküldetésen, ilyen esetekben helyettese, a másodalispán vette át feladatait, főispáni engedély nélkül azonban a rendek nem hívhattak össze valódi közgyűlést, csak *particularis congregatió*t. MNL SVL IV.1.b. 224/1796. febr. 18.

[20] A vármegye főjegyzői hivatal kapcsán írt levele: MNL SVL IV.1.b. 174/1796. febr. 18.

[21] 1790-ben Hegedűs Ferenc vármegyei főjegyző az uradalmi igazgatásba távozott, a pécsi püspök prefektusa lett, míg 1795 végén Novák Zsigmond nótárius elhalálozott.

[22] Czindery Pál ifjabb Festetics Lajos lánytestvérét, Máriát vette feleségül.

[23] Az új hivatalnok kiválasztásában nem az egészségi állapot bizonyult döntő szempontnak. Maga Sigray is utalt arra, hogy tisztában van edvi Illés állandó betegeskedésével, ennek ellenére őt tartotta a legalkalmasabb jelöltnek a vármegyei kancellária átvételére.

[24] Sigray a vármegyegyűléshez küldött levelét l. MNL SVL IV.1.b. 224/1796. máj. 2.

eltiltással zárultak.[25] A történtek megmutatták, hogy Sigray szándéka ellenére távolról képtelen a rendeket kormányozni, eljött az idő, hogy valaki más vegye át a főispáni teendőket, ő pedig „nyugdíjba" vonuljon.

Széchényi Ferenc főispánsága

Széchényi Ferenc 1754-ben született a Sopron vármegyei Fertőszéplakon ősi grófi család gyermekeként. Nagyapja, Zsigmond a Rákóczi-szabadságharcot követő első somogyi tisztújításon már részt vett,[26] Marcali központtal a törvényhatóság egyik legnagyobb birtokosa volt.[27] A kiterjedt birtoktestet a következő nemzedék még felosztotta, ám egy generációval később azok ismét egy kézben egyesültek. Az ifjú Ferenc Sopronban, Nagyszombaton, illetve a bécsi Tereziánumban végezte tanulmányait, majd karrierje a pesti Királyi Táblán kezdődött, ahol jurátusként szolgált. Alig egy év leforgása alatt kamarási méltóságot nyert, és a kőszegi kerületi tábla ülnökévé léptették elő. A törekvő Széchényi számára az elnyert tisztség nem bizonyult elegendőnek, József uralkodása elején helytartótanácsosi és főispáni ambíciói is voltak, végül báni helyettes lett.[28]

A kerületi rendszer megszervezésekor a központi hatalom olyan ambiciózus és a felvilágosult abszolutizmus eszméi iránt fogékony rendi szereplőket igyekezett királyi biztosnak kinevezni, akiknek lojalitására és együttműködésére számíthatott a vármegyei önkormányzatiság felszámolásában. Ebben a tekintetben Széchényi kifejezetten alkalmas jelöltnek tűnt. A leendő főispánt 1785 februárjában értesítették tervezett megbízatásáról, és bár habozott, végül az uralkodói kegyet nem utasította vissza az alkotmányos aggályai ellenére sem.[29] A pécsi kerület öt vármegyéje közül Somogy csupán az egyik volt, amelynek élére Széchényi királyi biztosként került, azonban a helyi érdekeltségei itt voltak a legerősebbek a birtokai miatt. A frissen kinevezett magisztrátust Kaposvárott nagyobb atrocitások nélkül fogadták a rendek,[30] szemben például Szekszárddal, ahol a fiskálisok hangot adtak az elégedetlenségüknek. A gróf

[25] A történtek vármegyei adminisztrációban követhető lecsapódása: MNL SVL IV.1.b. 1796. okt. 20. és 1796. nov. 15. A diétai követválasztáson Sigray ismét nem tudott részt venni személyesen idős kora és betegsége miatt, a jelöltjei alsószilvágyi Gaál László, Tallián Antal és Zichy József voltak. A Czindery-ügy végül egészen a Staatsratig felért, itt döntöttek a küldött Pozsony városából történő kitiltásáról: ÖStA HHStA KA StR 148 Protokoll IV. 3743/1796. nov. 4. és 3830/1796. nov. 14.

[26] MNL SVL IV.1.b. 1715. szept. 30.

[27] A gróf 1735-ben egy vármegyeháza számára alkalmas telket is felajánlott Marcaliban, azonban a központ az idővel Kaposvárra került. Reiszig 1914: 484; illetve MNL SVL IV.1.b. 1735. máj. 9.

[28] Ezen ambíciókról beszámolt: Fraknói 1902: 92.

[29] A főispán máig legátfogóbb jellegű biográfiájához l. Fraknói 1902. Frissebb feldolgozás: Miskolczy 2019.

[30] Tallián Gábor somogyi alispán a már korábban említett módon 15 évnyi közszolgálat után távozott a hivatalából. A jegyzőkönyvekből a *resignatio* oka nem derül ki pontosan, de könnyen értelmezhető egyfajta tiltakozásként is az eset. Aligha lehetett valódi visszavonulás a lemondás oka, ha Tallián még

alig több mint egy évig maradt hivatalában, majd egészségügyi okokra hivatkozva – valójában meghasadva az uralkodói kegy és a rendi alkotmányosság között – lemondott. Korai távozása a jozefinista korszak vége előtt lehetővé tette, hogy Széchényi alakja ne „kompromittálódjon" a somogyi *universitas* szemében, 1790 után is népszerű főúr maradt. Az önkormányzatiság visszatérésével a korábbi királyi biztos személyesen nem vett részt a helyi közéletben, azonban az uradalmi képviselői állandó jelenlévők voltak a megyegyűléseken.[31]

Széchényi az 1790-es országgyűlésen ismét aktivizálta magát, nápolyi kiküldetésével újra közéleti pályára lépett. A francia háborúk, illetve később a Martinovics-összeesküvés a rendi világ válságtüneteit előtérbe hozták, az elbizonytalanodás és a veszélyeztetettség érzése minden bizonnyal megerősítették a gróf trónba vetett bizalmát. Széchényi főispánként tért vissza a vármegyei igazgatás élére, egyúttal a Dráva és Mura folyók szabályozásának felügyelője lett. Az 1798 júliusában megtartott beiktatás díszes pompával és kölcsönös lelkesedéssel zajlott mind a rendek, mind az új vezetőjük részéről – a központi kormányzatot kivételesen Csáky József alkancellár személyesen képviselte a helyszínen.[32] A nyomtatásban megjelent beszédek[33] mind Széchényi főhatalmát és a példás államférfiúi mivoltát hangsúlyozták, a vármegye atyjaként, *Pater Patriae*ként hivatkoztak a frissen kinevezett magisztrátusra.[34] A gróf ebbe a szerepbe pozicionálta magát hivatala elfoglalásakor, az első éveiben a magatartását ezek a jelzők határozták meg. Ahogy Fraknói Vilmos fogalmazott: „*azzal a szándékkal foglalta el a főispáni tisztet, hogy megyéje kormányzatának szenteli magát. Evégből Somogy megyei birtokainak központján általa fölépített marcali kastélyt magának és családjának állandó lakásul rendezte be.*"[35] Nem kívánta ugyanazokat a hibákat elkövetni, mint az elődje (kinevezése idején ez az udvar elvárása is lehetett), Sigraytól eltérően egyből belefolyt a napi ügyek intézésébe.[36]

az 1790-es években is aktív közgyűlési szereplő maradt, és a Csánki-féle vármegye-monográfia is ezt a narratívát sugallja.

[31] Jó példa a köz- és magánszolgálat közötti összefonódásra Ardich Péter jószágigazgató és Szekér Benedek fiskális esete: mindketten a törvényhatóság táblabírái is lettek, így egyszerre töltöttek be magán- és közhivatalokat. Ardich grófi megbízottként részt vett az 1796-os somogyi követutasítás kidolgozásában (MNL SVL IV.1.b. 753/1796. okt. 20.), míg Szekér a helyi református közösség meghatározó világi vezetőjeként, gondnokként vállalt szerepet.

[32] Csáky kivételes jelenlétét könnyen lehet értelmezni egyfajta lecsendesítési vagy nyomásgyakorlási kísérletként a Czindery-féle ügyet követően. Csáky saját szereplését Széchényivel való barátságával, illetve ceremoniális szerepvállalásával indokolta.

[33] *Orationes* 1798.

[34] Az életkor kérdése szintén többször előkerült a szövegekben, a negyvenes éveiben járó, életerős gróf az elfáradt Sigray után vette át feladatait.

[35] Fraknói 1902: 164.

[36] Például azonnal szabályozta a vármegyei választások menetét, hogy elkerüljék a Czindery-ügyhöz hasonló eseteket. Polgár 2004: 49–51. Főispánsága elején szintén közegészségügyi és szerencsejáték-tilalmi statútumok születtek, valamint elindult az új vármegyeháza építésének megvalósítása: Reiszig 1914: 502–503.

Széchényi minden igyekezete ellenére az 1811-ig tartó főispánság mérlege a rendek szemszögéből egyértelműen kedvezőtlen volt. Még 1799-ben főkamarásmesteri kinevezést nyert, illetve a Hétszemélyes Tábla elnökhelyettese lett.[37] A tisztségek halmozása hamar megosztotta a gróf figyelmét, az eredeti terveihez képest jóval kevesebb időt tudott helyben tölteni. A helyzetet tovább súlyosbította, hogy a vármegye rosszul kezelt egy újonckiállítást, ami zendüléshez vezetett. 1800-ban felkelő katonák felprédálták Nagybajomot, többek között Paiss Boldizsár volt alispán és Sárközy István főszolgabíró házait, majd Sárdon, valamint Hetesen hasonlóan jártak el a Somssich- és a Jankovich-kúriáknál. A vármegyei elit több tagja csak szerencsés megmenekülésnek köszönhette az életét.[38] Kaposvár és Toponár is könnyen hasonló sorsra juthatott volna, végül azonban a zendülők letették a fegyvert. Az incidens és az elmaradt kártalanítások politikai következményei végső soron a főispánt terhelték. A kirabolt Sárközy István például évekig nem volt hajlandó ismét hivatalt vállalni,[39] ekkor azonban az elégedetlenkedők egyelőre csak egy hangos kisebbséget alkottak.

A válságkezelés kudarca egyszerűen túlmutatott az azonnali károkon. A zendülés mindenekelőtt azt bizonyította, hogy a főispán tekintélye és integráló szerepe korántsem volt olyan szilárd, mint azt a beiktatása idején az ünnepélyes retorika sejtetni engedte. A rend fenntartásának és a vármegyei elit védelmének elmulasztása megbontotta azt a paternalista képet, amelyben Széchényi a közösség „atyjaként" kívánt fellépni. Az újonckiállítás körüli konfliktus rámutatott arra, hogy a gróf mozgástere a központi kormányzat és a helyi nemesség elvárásai között feszült, amikor a két szempont ütközött, a vármegyei közvélemény szemében inkább az előbbi képviselőjeként jelent meg. A történtek a bizalom megrendülésének első látványos jelei voltak, az antik republikanizmus nyelvét beszélő rendek szemében a főispán tekintélye alapvetően a rend fenntartásának képességén nyugodott. Amikor ez a kompetencia kérdéses lett, Széchényi alakján először jelent meg a rossz kormányzó árnyéka – egy olyan vezetőé, aki nem tudja betölteni a közössége által elvárt szerepet. A zendülés tehát nem elszigetelt incidens volt, hanem a későbbi konfliktusok előképe, annak a folyamatnak a kezdete, amelyben a főispán és a vármegyei elit viszonya fokozatosan bizalmi válságba torkollott.

Széchényi az első, 1800-as tisztújítása megtartása után saját kezébe vette a megüresedett hivatalok betöltését, számtalanszor élt a *surrogatio* intézményével. A tisztikar minden szintjén történtek kormányzói helyettesítések – sajnos a jegyzőkönyvek arról önmagukban nem árulkodnak, hogy ezen döntések megszületésébe mekkora beleszólással bírtak a rendek. A kezdeti időkben minden bizonnyal nagy szerep jutott a

[37] Az országos hivatalok elnyerésének módjáról l. Fraknói 1902: 165. Széchényit 1807-ben Vas vármegye adminisztrátorává is kinevezte az uralkodó.

[38] Sárközy István családját egy Ács nevű jobbágy menekítette meg, míg Jankovich József fiával egy rejtekajtón keresztül tudta elhagyni megtámadott lakhelyét. Az eseményekről részletes visszaemlékezést írt Oroszy Benjámin tiszt, aki ideiglenesen a zendülő csapatok élére állt, hogy megfékezze azok rendbontását: Oroszy 1803. Erre hivatkozott: Reiszig 1914: 504–505. Szintén Oroszytól származó beszámoló: MNL SVL IV.1.b. 647/1801. ápr. 13.

[39] A lemondás: MNL SVL IV.1.b. 91/1801. jan. 7.

titkos audienciáknak, illetve a formális levelezéseknek. A főispán például 1803-ban Borda György alszolgabíró lemondásáról tudósította a vármegyét: a posztra ő maga Vörös Sándor vagy Borda Antal esküdteket szemelte ki, a rendek viszont Bogyay Péter becsületbeli ügyészt ajánlották.[40] Széchényi ekkor hallgatott a kapott sugallatra, és a magisztrátusok által kiszemelt személyt emelte hivatalba.[41] Más esetekben azonban nem így járt el, és félresöpörte a felterjesztettek névsorát. Roboz Benedek esküdt helyére például tízévnyi közszolgálat után nem a javasolt Simon Imrét nevezte ki, hanem a korábban tisztséget sem viselő Grubanovics Pált.[42]

Komolyabb súrlódások bizonyosan nem a kisebb járási pozíciók betöltéséből adódtak, hanem a központi hivataloknál jelentkező problémák miatt. Sárközy István főszolgabírón túl Somogyi György főjegyző és Barcza Károly főszolgabíró is visszaadták megbízatásaikat,[43] ráadásul utóbbiak pontosak akkor, amikor a törvényileg előírt három év lejárt, a főispán pedig nem hívott össze restaurációt. Sőt, újabb esztendők teltek el az esedékessé váló választások megtartása nélkül, 1805 végén pedig edvi Illés Ferenc másodalispán távozott úgy a székéből, hogy helyére azonnal Kováts Antal került *surrogatio* útján.[44] A lemondások és a kinevezések 1806 elejére teljesen átrajzolták a tisztikart, egyedül az idős, de visszavonulni készülő Inkey Károly első alispán személye teremtett egyfajta állandóságot az adminisztráció élén. A *surrogatio* nagyfokú alkalmazása formálisan nem sértette a törvényességet, ám a rendi közösség szemében a nemesi választói jog gyakorlati kiüresítését jelentette.

Széchényi mozgástere fokozatosan beszűkült a lokális politikai térben, ami mögött nemcsak a saját kormányzói hozzáállása, hanem az országos politika, a francia háborúk eseményei, az adóztatások, valamint az állandó újonckiállítások is meghúzódtak.[45] Az alispánok közül Inkey, Illés és Kovács is komoly egészségügyi problémákkal küzdöttek,[46] miközben olyan alkalmasnak vélt hivatalnokok, mint Sárközy István vagy Csapody Gábor[47] kivonultak a közügyekből már hosszú évek óta. A végül 1806-ban megtartott tisztújítás egy már régóta szükséges megújulást szolgált, ennek körülményei azonban egyediek voltak. A tisztválasztásokra általában az összehívott közgyűlések elején került sor, most ez nem így történt. A vármegyegyűlést bár már augusztus 4-én megnyitották,

[40] MNL SVL IV.1.b. 1791/1803. dec. 5.
[41] MNL SVL IV.1.b. 94/1804. márc. 5.
[42] MNL SVL IV.1.b. 138/ 1805. márc. 18.
[43] Somogyi és Barcza lemondásának tényéről l. MNL SVL IV.1.b. 1203/1803. szept. 12.
[44] MNL SVL IV.1.b. 1938/1805. dec. 10.
[45] A főispáni teendők elvégzésében a korábban említett módon nehezítő tényezők voltak Széchényi egyéb hivatalai, valamint romló egészsége is. 1802-ben és 1807-ben például Inkey Károly első alispánra volt kénytelen bízni a diétai követek megválasztásának lebonyolítását. MNL SVL IV.1.b. 303/1802. márc. 29. és 108/1807. márc. 9.
[46] Közügyektől való visszavonulásuk idején mindhárman egészségügyi állapotuk megromlására hivatkoztak, Inkey alispáni lemondása után nem sokkal meg is halt, Illés hosszas betegségben hunyt el.
[47] Csapody az 1800-as tisztújításon a rendek kérésére sem volt hajlandó tizenöt évnyi közszolgálat után ismét hivatalt vállalni, ekkor a döntését a kiterjedt birtokainak igazgatásával indokolta. MNL SVL IV.1.b. 618/1800. máj. 20.; *Magyar Hírmondó*, 1800. jún. 20.

a restaurációra viszont csak 11-én került sor,[48] ekkor nyújtotta be az első alispán a magisztrátusok közös lemondását. A surrogált hivatalnokok nagy részét megerősítették az alacsony létszámban jelen lévő rendek, viszont nem kapott bizalmat Kováts Antal másodalispán, valamint a vármegyei ügyészei, miközben a főjegyzői szék megüresedése érdekes helyzetet teremtett.[49] Széchényi a tisztújítás után csak négy nappal, augusztus 15-én nevezte ki a törvényhatóság új nótáriusát, Bodonyi Józsefet,[50] akivel történetesen egy klasszikus kliens-patrónusi viszony fűzte össze.

Bodonyi 1774-ben született Pécsett egy templomi tiszttartó gyermekeként,[51] a tanulmányait később helyben, a frissen városba költöző jogakadémián végezte.[52] Megfordult a Királyi Táblánál jegyzőként,[53] viszont a nemességét már a Tartományi Biztosság segédjeként szerezte meg 1801-ben. Az érdemei felsorolásánál fontos szerep jutott Széchényi főispánnak, aki a jogvégzett honoráciort titkárává fogadta, majd toborzási, adószedési feladatokkal, valamint a Dráva és a Mura hajózhatóvá tételével bízta meg.[54] Bodonyi 1803-ban tűnt fel először a somogyi megyegyűléseken a gróf egyik jogi képviselőjeként,[55] sőt egészen a főjegyzői kinevezéséig a megbízója szolgálatában maradt. Az, hogy egy uradalmi alkalmazott került a vármegyei adminisztráció egyik legfontosabb és legnagyobb presztízsű posztjára, mindenképpen kérdéseket vet fel, még akkor is, ha a kinevezéssel a formális kötelék megszűnt a törvényi előírásoknak megfelelően.[56] Az elnyert hivatal jelentőségét jól mutatta, hogy a jegyzőkönyvek vezetésén keresztül könnyen lehetett befolyásolni a helyi eseményeket, mint ahogy az például 1807 novemberében történt.

Az összehívott megyegyűlés első napján gróf Schmidegg László személyesen nyújtott be panaszt a távol lévő főispán ellen. A birtokszomszédok Marcali mellett fekvő Léta-puszta tulajdonjogát vitatták, ahol egy fakivágásból adódó nézeteltérés halálos áldozattal járó tűzpárbajba torkollott.[57] Az indulatok igazán az ülésszakasz harmadik napján, báró Majthényi Antal indítványa után szabadultak el, ekkor Széchényit „*a nemes vármegye*

[48] MNL SVL IV.1.b. 1480/1806. aug. 4.

[49] A restauráció alkalmával Stephaits József addigi főjegyzőt a vármegye tiszti ügyészévé választatották, emiatt a vármegyei kancellárián többé nem tudta ellátni feladatait.

[50] A levél keltezése augusztusi, a kinevezés tényét viszont csak szeptemberbe hirdette ki a vármegye. MNL SVL IV.1.b. 1770/1806. szept. 30.

[51] Édesapja, Bodonyi Pál 1775-ben lett ingatlantulajdonos a városban, ekkor szerepelt templomi tisztartóként. Madas 1978: 172. Az ifjabb Bodonyi keresztelési bejegyzése sajnos nem tudósít atyja jogállásáról: MNL OL W 202. Pécsi egyházmegye, Pécs (Belváros), római katolikus, születési, 1774. február 11.

[52] 1788-ban iratkozott be, a bölcseleti és jogi fakultáson szerzett végzettséget. Szögi 2016: 80.

[53] Markovics Miklós dalmát nemes, torontáli táblabíró 1798-as birtokadományánál tűnt fel Bodonyi ebben a minőségben. MNL OL A 57. 7040/1798. (59. kötet 614–616.)

[54] MNL OL A 57. 6690/1801. (60. kötet 571–574.); valamint ezt röviden összefoglalta: Komáromy–Pettkó 1899–1901: II. 67.

[55] Első említés: MNL SVL IV.1.b. 1803. ápr. 30.

[56] Mária Terézia 1768-as főispáni utasítása megtiltotta a köz- és magánszolgálat közötti személyi átfedéseket. Csizmadia 1979: 65–85. Somogyban erről legkésőbb 1803-ban vármegyei statútum is született: MNL SVL IV.1.b. 29/1803.

[57] A Léta-pusztán történtekről részletesen: MNL SVL IV.1.b. 1440/1807. nov. 4.

gyűlésének szentségéhez illetlen kifejezésekkel" kezdte sértegetni a kérvényező. Majthényi saját és testvérei nevében nehezményezte a lellei és buzsáki jószág eladását, illetve utólag vissza kívánt lépni attól az adásvételtől, amelynek a főispán volt a kedvezményezettje. A panaszosok mögött azonnal felsorakoztak a nagyobb atyafiság tagjai, mint például gróf Festetics Imre vagy edvi Illés Ferenc, miközben Széchényi fiskálisa, Augusz Antal rágalmazásnak nevezte a támadást, és a vármegye ügyészét felszólította, hogy vessen végett az „*őexcellenciája* […] *hivatalához*" méltatlan mocskolódásnak. Bolla Antal tiszti ügyész eleget tett a kérésnek, és 25 forintos pénzbüntetésre ítélte Majthényit, aki önkritikát gyakorolt, az eredeti panaszát „*mázasztatott*" formában nyújtotta be, az összeget pedig az *aedilis* bizottságnak lefizette.[58] Az indulatok azonban nem csitultak. Majthényi az újabb meghallgatása közben annyira felingerült, hogy kiviharzott volna a *sessionalis* házból,[59] ekkor azonban a Somogyi Zsigmond által vezetett hajdúk az útját állták. A nemesi szabadságjogok sérülésére hivatkozva a panaszos atyafiak két nappal később megakasztották a megyegyűlés működését, a káoszba fulladt jelenetnek a magisztrátusok kivonulása és az ülés berekesztése tudott csak végett vetni.[60]

A munka egy hónap kényszerpihenő után csak a tornyosuló teendők, illetve a főispáni nyomás miatt indult újra,[61] mind a károsult rendek, mind a hivatalviselők sérelmei rendezetlenek maradtak. Záborszky Mihály elnöklő másodalispán a felek türelmét és megértését kérte, az ülés korábbi berekesztésének körülményeiről pedig csak szűkszavúan emlékezett meg. Az események jegyzőkönyvbéli elhallgatása azonban nem sikerült teljesen. Az elégedetlenkedők nevében gróf Festetics Imre különösebb felkészülés nélkül szót kért, és megakadályozta az ügy napirendről történő lesöprését.[62] Az erélyes fellépésű főúr utasította a magisztrátusokat, hogy foglalják a *protocollum*ba a teljes beszédét egy olyan nyilatkozattal együtt, amely a történtek kivizsgálására egy királyi biztosság, azaz *commissio* kiküldését kérte. A deklarációt a jelen lévő legnagyobb birtokosok, illetve a képviselőik szinte egésze aláírta,[63] jelentős mértékben megkötve a tisztikar kezét.

[58] Az új vármegyeháza felépítésére létrehozott deputáció.

[59] Ezekben az években nem a szörnyű körülményeket mutató vármegyeházán, hanem az Esterházyaktól kapott uradalmi épületben üléseztek a rendek.

[60] Az ügyet kirobbantó indítvány: MNL SVL IV.1.b. 1376/1807. nov. 4. Az eseményeket leegyszerűsítve összefoglalta: Fraknói 1902: 235–236.

[61] „*Most közelebb múlt november hónapnak 4-ik kezdődött közgyülekezetünknek alkalmatosságával történt egyenetlenségek miatt igaz ugyan, hogy a tekintetes magisztrátusok részéről oly nyilatkozat tétetett, hogy míg sértődése és sérelme, az ő rendes atya módja szerint meg nem orvosoltatik hivatalos széken összeülni gyülekezni nem fog. Azonban a számosabban érkező királyi parancsolatok késő kihirdetéséből a fölséges szolgálat és a közjó fogyatkozást szenvedve, ezen tekintetből* […] [illetve] *az említett egyenetlenségek megegyenesítésére és sérelmek orvoslása végett* […] *főispán urunk őexcellenciája kegyes akaratól is ösztönöztetvén* […] *a gyűlést folytatni kívánj*[uk]." MNL SVL IV.1.b. 1376/1807. nov. 4.

[62] A vármegyei magisztrátusok a Pesten felállítandó Nemzeti Múzeum létrehozásával kapcsolatos felajánlásokkal foglalkoztak volna elsőként az intermezzo után. MNL SVL IV.1.b. 1377/1807. nov. 4.

[63] Az aláírók között szerepelt gróf Schmidegg László, Festetics Antal, zalabéri Horváth Imre, Festetics Lajos, edvi Illés Ferenc, Kováts Antal, Inkey Ádám, Festetics János, Inkey Antal, jeszeniczei Jankovich Ferenc Xavér, Csépán István (gróf Niczkyek fiskálisa), Botka József (Schmidegg László ügyésze), Boda József (gróf Erdődyné sz. Festetics Mária képviselője), valamint báró Majthényi Imre.

Széchényi az ellene megfogalmazott vádak miatt a helytartótanácsnál kényszerült magyarázkodásra. Fraknóit idézve: „[a gróf] *jelentésében arra vezet*[te] *vissza a folyamodók elégületlenségét, hogy az ő főispánsága alatt 'a vármegyében bitorolt és erőszakosan gyakorolt korlátlan hatalom az igazság és tisztesség határai közé szoríttatott; hogy a vádaskodók az idegen vármegyék nemességéből toborzott tisztviselők helyett, a kik szolgák gyanánt hódoltak nekik, most olyanokkal állanak szemközt, akik származásra és vagyoni helyzetre velük egyenlők*."[64] Széchényi érvelésének mindenképpen volt alapja, az 1790-es évek nagy részében a rendek dominanciája jellemezte a somogyi közéletet, valóban a legfontosabb hivatalokba olyan nem helyi gyökerű személyek kerültek, akiket könnyen félre lehetett állítani. Alsószilvágyi Gaál László alispán házasság útján érkezett Vasból, Novák Zsigmond főjegyző hasonlóképpen Zalából,[65] Armpruszter Imre tiszti ügyész a veszprémi püspök fiskálisa volt, edvi Illés Ferenc Balaton-parti kisbirtokosként jutott magasra, összességében tehát egyikük sem tartozott kimondottan a lokális elit első vonalához. Amikor 1790-ben Gaál saját sógorát, Zarka Károlyt javasolta a törvényhatóság nótáriusának, labdába sem rúgott az egymással versengő Festetics Lajos és gróf Schmidegg jelöltjei mellett.[66]

A somogyi rendeket szoros kapcsolatok kötötték össze egymással, ha éppen nem egymással torzsalkodtak, érdekérvényesítő erejük rendkívül erősnek mutatkozott. Széchényi kormányzása alatt okkal ügyelt a jelentősebb birtokos famíliák tisztikarba történő bevonására, ezzel tudta a magisztrátusok pozícióját megerősíteni. Inkey Károly alispán például a vármegye egyik legnagyobb köznemesi uradalmával rendelkezett, Kováts Antal és Záborszky Mihály középbirtokosi nívóból érkeztek, az Inkeyt váltó Csapody Gábor pedig több mint tízezer holdat bírt. A vármegyei elit azonban könnyen összezárt, amikor a főispán veszélyeztette a pozícióját – ezt a tisztikar sem tudta megakadályozni. A Lengyel család örököseiként az atyafiságban lévő Majthényiek számíthattak tarródházi Kissek, az Inkeyek,[67] a Festeticsek, az edvi Illések támogatására, miközben Schmidegg grófon keresztül a Niczkyek is érintetté váltak a konfliktusban. A klánérdek a korábbi hűségeket, a hivatali esküket könnyen felülírta.

A következő év elején Széchényivel szemben kivizsgálandó pontok egész sorát gyűjtötték össze az elégedetlenkedők, a főispánt ugyanazzal a hatalmaskodással vádolták, amellyel korábban ő támadta a rendeket a helytartótanácsnál. A grófnak felrótták az 1800-as események helytelen kezelését, a vármegyétől való állandó távolmaradását, a tisztújítások elmaradását, illetve hogy restaurációk hiányában saját, nagyrészt alkalmatlan embereit ültette a megüresedett pozíciókba.[68] Az 1807. novemberi események

[64] Idézet helye: Fraknói 1902: 235–236.

[65] Előbbi a Tallián, utóbbi a Spissich családba házasodott be, mindketten a feleségeik útján lettek elsősorban vármegyei birtokosok, alsószilvágyi Gaál László utódai nem is apjuk, hanem csak az édesanyjuk halála után férhettek hozzá az örökségükhöz. Szijártó 2006b: 39–42.

[66] A vármegyei klánharcokba kivételes betekintést ad: Szijártó 2006a: 135–136.

[67] Inkey Károly első alispán 1807 folyamán elhalálozott, fia és örököse, Antal így családi belviszály nélkül tudott felsorakozni a szerveződő főispáni ellenzékben.

[68] Fraknói 1902: 237–240.

főszereplői, Záborszky Mihály alispán, Bodonyi József főjegyző és Bolla Antal ügyész mind *surrogatio* útján nyerték el tisztségüket – ráadásul az előző restauráció óta eltelt időben, így a rendek indulatai nem lehettek alaptalanok. A kormányzat javaslatára Széchényi tisztújítást hívott össze a feszültségek levezetésére még 1808 nyarán,[69] ahol Bolla elbukta a hivatalát, Bodonyit maga a főispán cserélte le, egyedül Záborszkyt választották újra, ő viszont a következő évben rezignált.[70] Az elégedetlenség ennek ellenére nem csökkent, többen a restauráció törvényességét és a régi szokásrend felrúgását sérelmezték, mire a főispán kijelentette, hogy ő csak az elhatalmasodó káoszon kívánt úrrá lenni. Az 1807-es incidens tehát nem pusztán személyes konfliktus volt, hanem a vármegyei hatalomgyakorlás legitimációs válságának nyílt megnyilvánulása.

1809 tavaszán az ország a betörő francia hadak veszélyére nemesi felkelés összehívásával reagált, Széchényi viszont ebben a helyzetben is inkább ellenszenvet tapasztalt a vármegyéjében, mintsem valódi támogatást.[71] A kancellária és a helytartótanács sorozatos kiállásai ellenére a gróf reménytelen szélmalomharcot vívott az ellenlábasaival, miközben a tisztikar teljesen belefulladt a háborús helyzettel járó ügyintézésbe. 1811 nyarán végül Széchényi maga döntött a lemondás mellett, a hírt a rendek „*érzékeny indulattal*" fogadták.[72] A közgyűlés a távozó főispán munkájának megköszönésére ugyan egy bizottságot menesztett Sárvárra, azonban a megadott időpontban csupán hárman jelentek meg a helyszínen. A helyzet kellemetlenségét érzékelve a deputáció tagjai inkább nem is járultak a gróf elé,[73] elképesztő kontrasztot állítva Széchényi díszes beiktatása és a hivatalviselésének vége közé. A hivatalnok lemondása egy olyan politikai pálya

[69] A korábbi hatéves tisztújítás nélküli időszak után ezúttal két esztendő alatt lettek ismét összehívva a rendek. MNL SVL IV.1.b. 1248/1808. aug. 8.

[70] Záborszky lemondása: MNL SVL IV.1.b. 358/ 1809. máj. 15.

[71] „*Gr. Széchényi Ferenc a megye főispánja csak ápr. 10-én vett részt első ízben az inszurrekcióval kapcsolatos közgyűlés munkájában. Utal erre Berzsenyinek egy Kazinczyhoz írt, máj. 5-én kelt levele: 'Gróf Széchényi csak egyszer jött be a deputáció munkáját megtekinteni, de mivel másnapra kapuját és a vármegye házának kapuit gúnyoló írásokkal felékesítve találta, tüstént elment.' Berzsenyi még hozzáteszi, hogy Széchényinek a megyei rendekkel komoly nézeteltérései vannak. Széchényi — nyilván II. József hatása alatt — úgy gondolkodott, hogy a nemességnek részben vagy egészben vállalnia kellene a hadiadót és ezzel megváltania a személyes felkelés kötelezettségét. A nemesség zöme a megváltás gondolatáról hallani sem akart, a követi utasításokban ennek nyomát sem találjuk. Az említett közgyűlésen gr. Széchényi elnökölt ugyan, de nem véletlenül írta Berzsenyi Kazinczynak, hogy Somogyban az inszurrekciónak minden kidolgozása gr. Festetics Imre praesidiuma alatt ment véghez…*" Dobai 1990: 157; Berzsenyitől átvett gondolatok helye: *KazLev* 1890–2013: VI. 356–357.

[72] MNL SVL IV.1.b. 1148/1811. aug. 5. A rezignációt hivatalosan a megromlott egészségével indokolta a magisztrátus.

[73] MNL SVL IV.1.b. 1811. szept. 9. (iktatószám nélkül, 662–663.). A tisztikar értesülve az eseményről, gyorsan egy Csapody Gábor alispán által vezetett pótbizottság kiküldésével próbálta menteni a kellemetlen helyzetet. Egy Sárközy Istvántól fentmaradt magánlevél tökéletesen megvilágítja a rendek távozó főispánhoz való viszonyát: „*Széchényinek, ki hivatalát a Felség lábainál harmadszor le tévén, minthogy resignatioja acceptáltatott, tőllünk Levele által el butsúzott, vissza köszöntésére 's el butsúztatására többed magammal deputálva lévén, ez által Csapody* [Gábor alispán] *nagyot belőlem el foglalt, de én is baráttságos revangra* [!] *ötöt is közikbe* [!] *húztam, és az utazásba eleget boszantottam.* […] *Kettőnknek Széchényi köpönyeges* […] *nem nagy barátunk volt*." *KazLev* 1890–2013: IX. 216.

lezárásának tekinthető, amelyben a jozefinista centralizációból örökölt kormányzói habitus tartósan ütközött a restaurált rendi autonómia normáival.

Források

Österreichisches Staatsarchiv Haus-, Hof- und Staatsarchiv (ÖSTA HHSt)
KA StR Kriegsarchiv – Staatsrat Bücher Protokolle und Indices.
Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL)
A 57 Magyar Kancelláriai Levéltár – Libri regii.
W 202 A mikrofilmtár „A" sorozatáról készült digitális másolatok.
Magyar Nemzeti Levéltár Somogy Vármegyei Levéltára (MNL SVL)
IV.1.b. Somogy Vármegye Nemesi Közgyűlése és Albizottsága iratai – Köz- és kisgyűlési jegyzőkönyvek (Protocollum generalium et particularium congregationum).

KazLev 1890–2013 = Kazinczy Ferenc levelezése, I–XXV. kötet. Budapest.
Orationes 1798: *Orationes dictae dum Franciscus comes Széchényi de Sárvári Felső Vidék supremus comes i. comitatui Schimeghiensi auctoritate regia praeficeretur per comissarium regium Josephum e comit. Csáky de Keresztszeg.* Viennae.
Oroszy 1803: Oroszy Benjamin fatális története. Olmütz. In: Kanyar József (szerk.): *Harminc nemzedék vallomása*. Kaposvár, 1989. 208–210.

Magyar Hírmondó. Bécs, 1792–1801.

Hivatkozott irodalom

Baranyai Béla 1914: Somogy vármegye nemes családai. In Csánki Dezső (szerk.): *Somogy vármegye.* (Magyarország vármegyéi és városai 18.) Budapest, 591–634.
Benczik Gyula 2007: *Ivánc* (Száz magyar falu könyvesháza). Budapest.
Csizmadia Andor 1979: *Bürokrácia és közigazgatási reformok Magyarhonban*. Budapest.
Dobai András 1990: Somogyi inszurgensek az 1809. évi hadjáratban. In: Kanyar József (szerk.): *Somogy megye múltjából – Levéltári évkönyv, 21*. Kaposvár. 155–168.
Fraknói Vilmos 1902: *Széchényi Ferencz 1754–1820*. Budapest
H. Balázs Éva 1967: *Berzeviczy Gergely, a reformpolitikus, 1763–1795*. Budapest.
Komáromy András – Pettkó Béla 1899–1901*: Nagy Iván családtörténeti értesítő,* I–III. kötet. Budapest.
Madas József 1978: *Pécs-belváros telkei és házai. Adatgyűjtemény.* Pécs.

Miskolczy Ambrus 2019: *Széchényi Ferenc a szabadkőművesség erénykultuszától a katolikus megújulásig*. Budapest.

Polgár Tamás 2004: Tisztújítási statútumok és az 1824. évi tisztújítás Somogy vármegyében. In: Bősze Sándor (szerk.): *Somogy megye múltjából – Levéltári évkönyv, 34–35*. Kaposvár, 39–62.

Szijártó M. István 2006a: A vármegye és a jómódú birtokos köznemesség. In: Szijártó M. István (szerk.): *Nemesi társadalom és politika. Tanulmányok a 18. századi magyar rendiségről*. Budapest, 100–145.

Szijártó M. István 2006b: Nemes nők és földtulajdon a 18–19. század fordulóján. In: Szijártó M. István (szerk.): *Nemesi társadalom és politika. Tanulmányok a 18. századi magyar rendiségről*. Budapest, 38–56.

Szögi László 2016: *A pécsi felsőoktatás intézményeinek hallgatói (1714)1782–1852*. Pécs–Budapest.

Reiszig Ede 1914: *Somogy vármegye története*. In: Csánki Dezső (szerk.): *Somogy vármegye*. (Magyarország vármegyéi és városai 18.) Budapest, 355–590.